

«УКРАЇНФІЛЬМ» - нездійснена мрія ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Пропоную читачам три листи Володимира Винниченка до Микити Шаповала, написані в першій половині 1922 року. Це був нелегкий рік у житті Винниченка (хоч доцільно запитати: «А який рік був легким?»). Жив він тоді у Німеччині після невдалої поїздки до Москви та Харкова, коли не справилися його сподівання на те, що вдасться зайняти впливову посаду в уряді радянської України. Його стосунки з українською еміграцією ще більше загострилися. Єдиним реальним політичним партнером Володимира Винниченка в цей час був Микита Шаповал, його давній приятель, колишній редактор місячника «Українська хата» (1909-1914), член Центральної Ради і Малої Ради, Генеральний секретар, а потім міністр пошт і телеграфів в уряді В.Винниченка, відомий український соціаліст-революціонер, голова Закордонного комітету Української партії Соціалістів-Революціонерів, публіцист і громадсько-політичний діяч, впливовий у середовищі празької української еміграції, організатор Українського громадського комітету. Саме з ним Винниченко вів активне листування.

1922 року В.Винниченко на якийсь час відходить від активного політичного життя, заглиблюється в книги, активізує письменницьку роботу, клопочеться виданням своїх творів. Разом з Марком Віленським та колишнім консулом незалежної Грузії в Німеччині Вассо Думбадзе він створює комерційне фільмове товариство «Українфільм», на яке покладає великі надії, сподіваючись за допомогою українських фільмів «завоювати Європу», зробити відомими українське мистецтво, українську націю.

Ця ідея захопила Винниченка. Він почав писати сценарій за своїм романом «Сонячна машина», запрошував до співпраці й М.Шаповала. На початку 1922 року тема «Українфільму» досить часто зустрічається в щоденникових записках В.Винниченка. 12 січня він занотував: «Підписання договору «Українфільм»; 29 січня: «УФА» пропонує свою участь в «Українфільмі». Вимога французького кіно [рекламувати] «Чорну Пантеру» як п'єсу «президента України». Наступного дня, 30 січня, Винниченко записав: «Лист від Грушевського, згода на участь в «Українфільмі», а вже 10 лютого фіксує: «Лист від Грушевського (пише сценарій «Запорожці»)». 12 лютого, як видно із запису в «Щоденнику», відбувся «обід у Віленських. В кабаре - «Шутка» Зальцмана у фінансових справах «Українфільму» [Винниченко В. Щоденник. - Едмонтон - Нью-Йорк, 1980. - т.2 - с.106-110].

На жаль, задум з «Українфільмом» не здійснився через відсутність необхідної матеріальної бази. Однак, листи В.Винниченка, в яких він ділиться своїми сподіваннями щодо «Українфільму», цікаві - вони свідчать, що він розумів значення кіномистецтва для утвердження української культури в світі.

Листи публікуються із збереженням особливостей авторського написання, з деякими скороченнями, які позначені трикрапками в дужках.

18.01.1922.

Дорогий Микито Юхимовичу, дякую Вам дуже за Ваше бажання допомогти нам в нашій скруті. Я сподіваюсь, що через кілька місяців наші обставини зміняться на краще, але в даний момент і та не-

личка сума, яку Ви висилаєте, робить на нас тепле вражіння.

[...] Ну, можу Вас сповістити, що нарешті заклалась «Українфільма». Знайшлися капіталісти, що готові дати гроші на постановку наших п'єс. Я - редактором літ.-художн. частини. Тепер справа в п'єсах. Пишу Грушевському, щоб або сам або в спілці з якимсь укр. письменником дав для «Українфільми» історичну кіноп'єсу, - художню, науково-вірну й характерну для історії українського народу, се-б-то не «патріотичну», а соціалістичну. Не знаю, чи згодиться і чи зможе дати, коли згодиться. До інших істориків чи просто письменників в справі історичн. п'єси не хочеться звертатись, бо зарані знаю, що напишуть щось подібне до «Гетьмана Дорошенка» Старицької. - Чи не порадили б Ви чого-небудь для «Українфільми»? Може б і самі написали? І заробили б і мали б змогу мати таку чудесну трибуну, як «великий німий» - екран. Але треба мати на увазі не тільки ідею, художність і т.д. (що є у нас на першому місці) але все ж таки і необхідність викликати зацікавлення публіки, а для цього треба якомога більше дії.

Тільки що одержав від Вас гроші. Сердечно дякую. Дуже вони до-речи прийшли.

Вітаємо Вас всіх!

(Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОУ). - Ф.3563, оп.1, спр.150, арк.1-1 зв.)

3.04.1922.

Дорогий Микито Юхимовичу, - Ви мене просто зворушили своїм листом і пропозиціями, які розгортають досить цікаві перспективи. Розуміється, принципіально я цілком на них згоджуюсь (та й не можу не згодитись після того, як ми з Роз. Як. *, обмірковуючи не раз своє становище, схилились навіть до того, щоб їхати на Україну й оселитись десь на селі). І напевне приймемо Ваші пропозиції, як тільки тут виясниться остаточно справа з "Укрфільмою". Вона зовсім ще не ліквідована. Чи матиме вона ґрунт для майбутнього існування, це має вияснитись в цих днях. Але тільки, чи матиме ґрунт; а коли саме з'явиться той ґрунт, того тепер ще не можна сказати, - може, через два, може через три місяці. Мені шкода кидати цю справу, не зробивши всього, що в моїх силах, щоб викликати її до життя, - дуже була б вона корисна як з ідейного так і з матеріального боку. Я багато будував на ній. Властиво, міг би й тепер почати, але почати тільки для заробітку, залишивши ідейну сторону. На це не хочу йти і волю мати менший заробіток, але при тій справі, яка дасть не тільки гроші мені, але ще децю й не тільки мені. Та коли згоджусь тепер тільки на заробіток в сій справі, то можу загубити можливість надалі використовувати її з ідейного боку. Тому мушу терпляче ждати. Як тільки ж у мене щось виясниться, я зараз же Вам напишу. [...]

Я, правду кажучи, тепер менше слідкую за економічною політикою Москви на Україні, думаючи, що нового вона вже нічого не дасть, в кожному разі на добре нового нічого. Так само надзвичайно мало дістається сюди матеріалів про стан економіки, коли не вважати за матеріал звістки про голод, про "викачування", про крадіж укр. народного майна камісарською Москвою, яке переливається в кишені її "непманів". Цього занадто мало, щоб робити якісь точні висновки. А що то принесе Генуя? Очевидно надасть жвавості й швидкого темпу процесові "капіталізації" Росії й України. Нам це несе новий одвертий наступ русифікації або "діктатури руської культури", несеної нам сміттям з Москви підфарбованим в "інтернаціоналізм" Р.К.П. Це - захоплення керуючих пунктів господарчого життя чужинцями, звязаними з "центром" - Москвою та прислужуючими їм елементами нової буржуазії. Український елемент ще

далі буде відіпхнуто від економіки, а значить від політики, адміністрації й навіть культури. Хіба що на селі зостанеться фортеця. Та й то хто знає, чи не віддасть наш дядюшка за московський ситець та німецький цвях свого укр. першородства і чи не забалакає він на мові цвяха і ситця і чи не скаже "волим під царя "ситцевого"? - І з цього погляду зовсім не час нам кликати "не підкопуватись", зовсім не час займатись тактикою хитрого нейтралітету на ґрунті шлункового утілітаризму, коли треба яко мога більше напружити ідеологічну, принципіальну нашу істотність, щоб урівноважити напіраючу стихію сирового матеріального інтересу, короткозорого, недалековидного, самошкодливого.

Книжки вишлю Вам після свят. Дякую Вам сердечно за посилку 1000 чк., але не знаю, як це улаштується з "Дзвоном"**, який повинен же вислати вам книжки. Чи Ви вже списувались з Ю.Тищенком?*** - Я продав росіянам п'єсу "Закон" і дістав 7000 марок авансу. На місяць повинно вистачить.

Ну, ще раз дякую! Привіт О.Філ.**** і товаришам.

В.Винниченко

(ЦДАВОУ. - Ф.3563, оп.1, спр.150, арк.11-12 зв.)

* - Роз. Як. - Розалія Яківна - дружина В.Винниченка.

** - "Дзвін" - видавнича спілка В.Винниченка, Ю.Тищенка і Л.Юркевича, заснована 1907 року в Києві; в 1919-21 роках під цією фірмою у Відні вийшла збірка літературних творів В.Винниченка, його спомини "Відродження нації". Директором видавництва був Ю.Тищенко.

*** - Тищенко Юрій Пилипович (псевдонім - Сірий) - член Української Соціал-Демократичної Робітничої партії (УСДРП), видавець місячника "Дзвін" (1913-1914) та іншої соціал-демократичної преси, довірена особа В.Винниченка, видавець його творів у вид-ві "Дзвін".

**** - О.Філ - Ольга Філаретівна - дружина М.Шаповала.

16.04.1922.

Дорогий Микито Юхимовичу, я одержав від А.Сербиненка* частину тих грошей, що ще лишився мені винний "Дніпросоюз"**, і можу приїхати до Праги. Сердечно дякую Вам за Вашу милу пропозицію Ваших власних грошей, але тепер немає в тому потреби. Приїхати до Праги треба, це я й сам добре розумію. Та не так ради своєї участі в відкриттю Академії***, як заради инчих справ. Академія - хороша, велика справа; але це свято ви

можете відсвяткувати й без мене. Інчі ж справи, хоч і не святочні, мені б хотілося обговорити з Вами й товаришами не листовно. Конкретного - нічого, але принципіального багато. В залежності від того, як обговориться принципіальна сторона, стоятимуть і конкретні заходи.

На "Українфільму" надії є, хоч з певністю ще нічого не можу сказати. Вона ж є тою головнішою зброєю, якою я хочу "завоювати" Європу. Розуміється, як ця справа не вдасться, я буду позбавлений тих великих матеріальних засобів, на які я від неї сподіваюся й які дуже стали б мені в пригоді в справі "завоювання". Думаю, що за місяць-два остаточно все виясниться. - Розумію, що мої заміри зробити як не популярним, то відомим українське мистецтво, українську націю в європейській літературі й мистецтві з тими нашими національними, історичними та й моїми особистими даними є за-смільве завдання. Але не треба вже так песимистично ставитися до його, не треба по успіху "Чорної Пантери" в Празі (чи по рецензії Prager Press'u) судити про відношення європейської публіки до наших зусиль. Вистава "Брехні" в Цюріху пройшла з успіхом, який газети називають "sturmischeher". В Мюнхені вона ж пройшла з таким шумом, який навіть сердиті на "засилля чужинців" рецензенти признають рідким для німецьких прем'єр. Христіанія, Копенгаген після вистави "Брехні" шукають статей про українство і його мистецтво. Розуміється, це краплинки. Але коли буде цих крапель більше, коли вони будуть падати та й падати на камінь європейського незнайомства, то, може, якусь ямку й продовбають в йому. Коли ж буде "Українфільм", то, може, й ширше можна буде поставити цю справу. [...]

В.Винниченко

* Сербиненко Андрій Миронович - член Селянської Спілки і член Центральної Ради. Кооператор, власник книгарні в Берліні.

** - "Дніпросоюз" - українське видавництво, що діяло у Відні в 1919 - 1921 роках.

*** - Академія - Українська Господарська Академія - вища технічна школа в Подєбрадах (Чехо-Словаччина), заснована 1922 року Українським громадським комітетом у Празі на чолі з М.Шаповалом.

(ЦДАВОУ. - Ф.3563, оп.1, спр.150, арк.27-28 зв.)

Публікація **Надії Миронець**, доктора історичних наук, професора кафедри новітньої історії України Національного університету ім.Тараса Шевченка.